

Духовност и школа

Човек је духован од свог рођења, или зачећа, наравно, само за оног ко прихвата хришћанско учење о људској природи, односно о људском бићу створеном по „слици и прилици Божијој”, па и за оног ко може да усвоји, и теоријско и практично искуство оснивача аналитичке психологије Карла Густава Јунга о човеку за кога је хомо религиосус један од најдубљих и најстаријих архетипова у колективно несвесном сваког човека. Тако се научно искуство једног психолога из 20. века сложило са мишљењем једног историчара из III века после Христа, Плутарха, који је оставио записано: „Обиђите све земље, наћи ћете људе без кућа и градова, без одела и обуће. Али нигде нећете наћи народ без вере у Бога и духовни свет”. Велики руски писац Достојевски био је радикалнији када је написао: „Ко тла под собом нема, тај ни Бога нема”.

Под предпоставком, дакле, да верујемо и знамо, или само верујемо, да се човек рађа са клицом духовности и савешћу као „гласом Бога у нама”, очевидно је да у првом реду од повољних или неповољних спољашњих услова зависи плодан развој, или рана кржљавост поменуте клице духовности. Ове услове, повољне или неповољне, стварају родитељи, односно породица детета. Треба, ипак рећи, да нити су хришћански родитељи увек сигурно јемство да ће и њихово дете постати хришћански духовно, нити нехришћански; морално исправни отац и мајка обећавају да се духовност у детета ипак развије. Ми не можемо овом приликом испитивати разноврсне услове за развој духовности детета, које сам живот ствара у различитим породицама, од којих једне себе сматрају атеистичким, друге теистичким, а треће агностичким. Нас сада занима чињеница са којом се, чини ми се, сви можемо да сложимо, а која гласи: До поласка детета у школу, оно је у својој ужој или широкој породици, већ стекло темеље за даљи развој карактера, односно читаве личности, која је, као што смо видели, незамислива без духовне димензије. Па шта онда може и треба да пружи детету школа у погледу духовног васпитања? Предходно би требало одговорити на теже питање, шта се уопште подразумева под речју духовност?

Проширујући, чини ми се с правом, појам духовности са ужег, али не мање значајног појма вере и то хришћанске вере, у једног Бога, у лицу Свете Тројице, вере у Богочовека Христа, распетог и васкрслог за све људе, вере у бесмртност душе и исповедања хришћанских светих тајни - на шире поље духовности, које обухвата појам моралности, савесности, одговорности, дружељубља, и, нарочито, милосрђа, нама се отварају перспективе рада учитеља и наставника

у основним и средњим школама на развијању и јачању духовности у детету. Исидор Граорац је недавно поставио једно, на изглед, скептичко питање: „Да ли је могуће отклонити бројне баријере које школу чине *ошћућеном* институцијом и које спречавају да се у школи оживотвори бар нешто од *аушенићичне* светосавске духовности?“

Морамо признати, иако нам то није никаква утеха, да је процес отуђења школе од породице и обратно, започео још почетком овог века, ако не и раније, у већини европских земаља, јер је ишао упоредо са узрапредовалим отуђењем човека од свега што му је ранијих векова представљало живу и делатну основу његовог живљења.

Истини за вољу, процес отуђења започео је заправо, са падом човека, али тада и са почетком његове индивидуализације. У Посланици Ефесцима, апостол Павле пише о отуђењу, давно пре савремених марксиста и егзистенцијалиста овако: „Некада сте и ви били мртви преступима и гресима својим... и у то време сте били без Христа, *ошћућени* од заједнице народа Божијег... Зато вам сада говорим и сведочим у Христу: да не живите више као што остали незнабошци живе у празности ума свога, помрачени у мисли, отуђени од живота Божијег због незнања које је у њима, због окамењености срца њиховог“ подвукао В.Ј.).

Моћ политичких идеологија у нашем веку, које су погубно, а успешно замениле Идеју, као и знатно напредовала секуларизација хришћанског, у ширем смислу духовног живота човека, допринели су даљем процесу отуђења човека од свега што му значи истина и смисао живота: љубав према Богу и ближњем, што значи и према самом себи, честитост, моралност и пожртвованост. Како, дакле, повратити аутентичну духовност и увести је у наше школе када знамо да је на овоме географском и историјском простору није било у изобиљу ни између два рата? Не сумњајући ни једног тренутка да постоји аутентична духовност и аутентична духовност личности, као што ми се чини да бих био у стању да ову духовност и овакву личност и ближе одредим, остаје и даље болно две хиљаде година старо питање: Колико има таквих личности у свету, у хришћанском свету и у православном српском свету? Руски религиозни филозоф, с почетка XX века, Максим Тарејев, заступао је мишљење, које ми је блиско, да нема хришћанских народа, државе, чак ни породице, хришћанин може бити само појединац. Управо због оваквих и сличних тешкоћа, када је реч о аутентичним духовницима, имам само два одговора на ово тешко питање, а сличних питања има пуна корпа. Један је одговор у давно познатом позиву: „Лекару, излечи се сам!“ сходно теми о којој говорим, могао бих рећи: Учитељу, буди најпре себи учитељ! Ово, опет, ништа друго не значи него: Буди подвижник целог живота, усавршавај се и буди све аутентичнији као личност, или, ако ти се више допада Јунгов него хришћански језик, онда води, спиралним путем, доследно и упорно свој „индивидуациони процес“ према достигнућу Сопства, у чијем се средишту налази, као његов централни архетип - Христос.

Други одговор, такође није никако нов: Треба створити солидан и прихватљив школски програм, који ће обухватити оно што бисмо назвали школовањем детета у духовности. Пре тога било би веома пожељно да још једном, и више

* Разлику између идеологије и религије или лоше политике и културе, добро је поставио Мјлорад Павић речима: „Религије, у оној мери у којој су толерантне, спадају у културу, а у мери у којој су нетолерантне, спадају у идеологију.“

пута, са више страна, и што више нас, чујемо, да се са званичне стране не само признаје, већ и препоручује *васийишна уложа верских садржаја и искуства*.

У овакав програм свакако би требало да уђе историја религије, посебно хришћанске религије, за децу православне вере основи православног учења, историја српске цркве од њеног почетка до данас са историјом црквене уметности, историја и значење етике, затим и основи психологије религије. Када је реч о светосављу, односно о Светом Сави као идентификационом узору за младе, овај српски светитељ, монах, државник, светски путник, може се приказати и као српски национални јунак, али и пре и више - у том се слажем са Исидором Граорцем - као „херој вере, учитељ чија наука садржи целовит програм духовног дизања”.

Сви ови садржаји предмета, условно названог веронаука, морали би, наравно, бити у настави раздељени и подељени према интелектуалном и емотивном узрасту ученика у основној, средњој школи и гимназији. Овај један предмет, који би се састојао из више делова, требало би да предаје онај педагог, вероучитељ, психолог или наставник, који истински воли такав предмет и који би, по могућности, завршио, или двогодишње школовање на Институту за теолошке науке при Теолошком факултету у Београду, или који је завршио трећи степен студија на поменутом Факултету на Педагошко-богословском или Философско-богословском смеру. Остављам отвореним питање да ли би један такав предмет био факултативан или обавезан. Мада смо свесни свих недостатака увођења још једног обавезног предмета у преобиман школски програм, као и недејствености свега наученог што је обавезно да се научи за оцену, ипак смо више склони да један овакав предмет, који би обухватио питања вере и морала, буде сталан предмет у настави свих наших школа.

Без обзира на тренутну хаотичност готово у свим областима школства и просвете, прилике за почетак озбиљног рада на развијању, јачању и одржавању духовности у младих људи данас, далеко су боље него што су биле пре само неколико година. Мислим у првом реду на, ваљда, дефинитивно отклоњену опасност принудне атеизације по школама, која је условљавала, и то често, с обзиром на породично васпитање деце, дубоке неуротичне, амбивалентне младе људе, чак потенцијалне издајце или огорчене бунтовнике, једном речју, младе људе са двоструким моралном (*homo duplex*).

Оставио сам намерно за крај да укратко изнесем закључке и пружим свој коментар на врло добар чланак двоје психолога (Снежана Стојиљковић и Звонимир Досковић) објављен у часопису „Психологија” (1-2, 1991, Београд, под насловом: „Црте личности и емоционалне диспозиције будућих учитеља”. Испитано је 70 студената педагошких академија, углавном женског пола, просечне старости од 20 година, будућих учитеља. Употребљен је тест ПИЕ (Профил индекса емоција), заснован на теоретском моделу Плучика и Келермана. Студенти су показали особине и емоције које су прихватали у широј средини, као и друштву вршњака, а то су: дружељубивост, срдачност, прихватање других, склоност новим искуствима и узбуђењима. Уздржавају се, међутим, од испољавања онога што се оцењује као „друштвено неприхватљиво понашање” (испољавање беса и љутње, агресивност и одбојност у опхођењу). Ово значи да они поседују особине пожељне за бављење позивом учитеља, али посредно говори и о нечем другом. Они су и одраз нашег школског система, начина подизања деце и друштва у целини, које често ”производи” несамосталне, несигурне, поводљиве и „локорне” људе, пасивног става према животу и животним проблемима, без довољно предузимљивости и борбености и без

довољно вере у себе. Да ли бисмо смели да неке или све позитивне и негативне особине ове испитане групе студената педагошких академија применимо на већину студената и других факултета, па и на већину данашње омладине? Не знам. Сигурно је само да не бисмо желели да видимо међу наставницима који би преузели на себе да предају предмет који бисмо, мало парадоксално, могли назвати, „наука о духовности“, већину од споменутих негативних црта личности, које нас још једном озбиљно опомињу да је нешто „труло у држави Данској“, значи у породици, односно у нашем друштву.

И, на крају, оно што ми лежи на срцу, треба и да кажем - лик сутрашњег православног вероучитеља мора да буде много квалитетнији него што је био и пре и после Другог светског рата. Обновљање православља и српског светосавља могуће је само од искрених, убеђених и животом посведочених православних хришћана који смело могу понављати са апостолом Павлом: „Све могу у Исусу Христу који ми моћ даје“ (Филипљанима, 4,13). Само од оваквих сејача духовности у школама могу се очекивати плодови који ће у Србији трајати „у векове векова“.

Закључак

Духовност, урођени Божји дар у човеку, развија се у породици и школи. Оно што је пропустила да учини породица - ова најприроднија људска заједница која треба да негује и унапређује духовност детета - из субјективних или објективних разлога, требало би да надокнади школа, односно предавање веронауке у школи. Не можемо, ипак, затварати очи пред чињеницом опште кризе духовности, јер и кризе хришћанског брака, породице, школе и државе. Ова чињеница не сме да делује обесхрабрујуће на стварно верујуће људе у Цркви, као и оне који још увек стоје ван Цркве, а брину о школству у Србији. Веронаука у српским школама - за чије се увођење залажем - треба да буде предавана од истински верујућих православних људи, са педагошким даром преношења ове вере деци и омладини, до коначне одлуке државних власти негована као необавезан предмет при школама, а пре тога, свакако, при црквама.

Summary

Dr, Vladeta Jerotić

SPIRITUALITY AND SCHOOL

Spirituality, the innate God's gift in man, develops in family and school. What the family has missed to do but the family is the most natural human community which should foster and promote spirituality of the child -, for subjective or objective reasons, should be compensated by school, i.e. by religious instructions in school. However, we cannot close our eyes before the fact of general crisis of spirituality, for there are curses of Christian marriage, family, school and state. This fact should not discourage the really believing people in Church, and also not those who are still outside of the Church and are in charge of school system in Serbian schools - the impementation of which the author does support - should be taught by truly believing Orthodox people, with a pedagogic gift of transmitting this faith to children and youth, until the final decision on of state authorities that it be fostered as a non obligatory subject in schools, and before that - in church.